

PIONIRSKI ODRED »RATITOVEC« V ŽELEZNIKIH

»Najvažnejša naloga naše mladinske OF je mobilizacija vseh mladih sil v skupen odpor proti okupatorjem... Iz tistih borbenih mladincev, ki so premladi in preslabotni za partizane, organizirati borbene grupe...«

Mlada Slovenija, decembra 1941

Teden dni po zgodovinskem Zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju je bil od 10. do 12. oktobra 1943 v Kočevski Reki prvi kongres Zveze slovenske mladine, ki je imel velik pomen za nadaljnji razvoj mladine OF. Ker letos praznujemo 35-letnico tega važnega dogodka, se spomnimo, kako je po navodilih tega kongresa nastajala in delovala množična mladinska organizacija (ZSM) v Selški dolini, ob primeru pionirskega odreda »Ratitovec«, ki je nastal pod njenim okriljem. Zveza pionirjev Jugoslavije je bila ustanovljena na osvobojenem ozemlju Bosanske krajine novembra 1952 (op. ured.).

Tradicija otroškega »vojskovanja«

V Železnikih je bila navada, da so se dečki, stari od 12 do 15 let, »šli vojsko« na Jožefovo, ki velja za nekakšen prvi spomladanski praznik. Popoldne so se zbrali v četici, ki sta se šli vojskovat v Snegovnik, kajti tam je bilo že kopno, senožeti so v prisojni legi in teren je dokaj pripraven za to, da so se razboriti dečki lahko vojskovali. Četici sta bili sestavljeni iz Racmanov in Gorenjščev. Oblečeni so bili nekako planinsko, prepasani in oboroženi z lesenimi sabljami, meči, sulicami in fračami. Frače so veljale za delno prepovedano »orožje«. Boj se je pričel okrog 15. ure in je trajal eno do dve uri. Priprave na ta spopad so trajale teden dni in več in so bile zlasti za dečke zelo vabljive in razburljive. Pripravljali so si primerno orožje in opremo, se dogovarjali, kako bodo sestavili čete, si v Snegovniku ogledovali teren in primerne položaje, vse to seveda maskirano pred nasprotno četo. Po takem bojnem spopadu, ki se je navadno končal tudi s kako večjo prasko na obeh straneh, je večkrat ostala še tu in tam tiha jeza, ki je še dolgo tlela med razgretimi dečki.

O tem starem običaju piše dr. France Koblar v svoji knjigi *Moj obračun* (str. 44). Omenja tudi domačega učitelja Jožefa Levičnika, ki je ta običaj opisal v *Šolskem prijatelju* že leta 1854. Zato lahko sklepamo, da se je običaj otroškega vojskovanja na Jožefovo v Železnikih začel uveljavljati med francosko zasedbo (1809—1813).

Posamične aktivnosti

Leta 1938 se je v Železnikih nastanil bataljon za utrjevanje državne meje. Vse do spomladi 1941 so potem gradili vojaške obrambne objekte ob meji od Sorice do Blegoša in v globino do črte Ratitovec—Prtovč—Zali Log—Martinj Vrh—Koprivnik. V teh letih je vojaštvo zgradilo tudi ceste iz Češnjice do Prtovča za utrjevanje Ratitovca in za oskrbo posadke na njem. Ljudje v Železnikih so imeli vsestranske stike s tem vojaštvom. Vojaki, podoficirji, oficirji, konji, različni avtomobili, vojaška oprema in vseh vrst orožje, vse to je še posebno močno vplivalo na doraščajočo mladež, ki je hotela vse to videti, otipati...

Spomladi 1941, tik pred napadom na Jugoslavijo, so se otroci še vojskovali v Snegoviiku in to na tak način kot v prejšnjih letih. Vzdušje pa je tiste pomladi bilo že zelo vojaško, skoraj resno. Spomladi 1942 pa teh iger ni bilo več. Med ljudmi je bil moreč vtis porušenih Dražgoš, v dolini je bilo občasno veliko nemškega vojaštva in tako ni bilo volje za take igre. Starši bi zaradi iger morda imeli težave, saj bi nemškemu okupatorju težko dopovedali, da gre le za nedolžno otroško igro. Povsem brez orožja pa ta pomlad vendarle ni bila.

Pozimi 1941/42 so Nemci tudi v Železnikih uvedli osnovnošolski pouk. Namestili so dve ali tri učiteljice, med temi neko Marjano, ki je bila posebno vneta potujčevalka. Po dogodkih v Dražgošah je še posebno prizadevno sodelovala z žandarji. Tako je nekega dne sredi marca 1942 med poukom popeljala svoj razred v Smolevo, saj je bilo zanjo najbolj varno, ko je v okrilju otrok prišla na ogled v to vas. V Ovčji vasi, kjer se odcepi kolovoz proti Smolevi, je ležalo nekaj hlodov še v ledu. Otroci, potem pa tudi učiteljica, so pod njimi

Skupina pionirjev z Racovnika spomladi 1943 na vrtu Borisa Globočnika

zapazili vojaško puško. Po vrnitvi je Marjana o tem obvestila žandarje, ki so bili nastanjeni pri Levičniku na Racovniku. Ko pa so žandarji šli po puško, je niso našli. Začele so se poizvedbe. Dne 25. marca 1942 so Nemci zelo slovesno odprli otroški vrtec v popravljenem župnišču na Trnju. Naslednjega dne pa so v Marjanin razred prišli trije žandarji ter ob pomoči učiteljice začeli zasliševati otroke, kdo je videl in kdo je odnesel puško. Po kakih treh urah mučnega zasliševanja in z grožnjami so slednjič odkrili, da je Štefan Lotrič (roj. 21. 12. 1927) — Fajgelnov s Trnja odnesel in skril puško. Moral jo je izročiti žandarjem. Za Štefana je bil to bridek poraz, pa tudi dober poduk, kako se bo treba ravnati v prihodnje. To si je dečko dobro zapomnil.

Učiteljica Marjana je kmalu postala znana po svojem vohlaškem in ova-duškem delovanju. Poučevala ni za to, da bi otroke kaj naučila, pač pa je izrabila vsako priložnost za propagando o veliki in nepremagljivi Hitlerjevi Nemčiji. Hodila je v Kališe, na Rudno, Podlonk, na Prtovč, v Dašnico, Smolevo. Včasih so hodili nekoliko za njo žandarji, večkrat pa je šla tudi sama. Julija 1943 je tako odšla čez Boškovo senožet na Krasu proti Novakovi domačiji. Dobila jo je patrolja 9. »dražgoškega« bataljona Gorenjskega odreda. Tako še sedaj tam nekeje pod Novakovim hribom nabira borovnice. Poleti 1943 je bil tako likvidiran tudi nemški učitelj v Bukovščici. Po teh dveh likvidacijah je nemško učiteljstvo odšlo iz doline, ker so razumeli, da jim partizani ne bodo več prizanašali.

Poleti 1942 se okupatorju v Selški dolini vojaška mobilizacija že ni v celoti posrečila, nekoliko bolje jim je uspelo izvesti mobilizacijo za delo v tovarnah v Kranju in pri nekih delih na Štajerskem. Skoraj v celoti pa je Nemcem spodletela vojaška mobilizacija pozimi in spomladi 1943. Možje in fantje so odhajali v partizane. Do spomladi je bilo iz Železnikov v partizanih že kakih 40 moških. Razume se, da so njihovi svojci skrbeli zanje. Otrokom, katerim so starši prej marsikaj prikrili, je bilo sedaj vedno več znanega. Na Jožefovo 1943 sicer ni bilo tradicionalnega otroškega vojskovanja v Snegovniku, pač pa so si dečki že sami izrezljali orožje in se z njim sprehajali ter se igrali vojsko kar po Železnikih. Tisto leto je bila velika noč 25. aprila in Selška četa je bila nad Ostrim Vrhom. Javna skrivnost je bila, kako so v Železnikih za te svoje borce pripravljali praznični priboljšek. Treba ga je bilo odnesti v Ovčjo vas k žagarju Jožku Pegamu, k Megušarju v Martinj Vrh ali kam v Ostri Vrh. In že so bili tu otroci, sinovi in bratje partizanov, ki so bili najbolj pripravní za to pot. V petek 23. aprila 1943 so Nemci hajkali v Železnikih in Martinj Vrh. Žrtvi v Kosmovi hiši v Gorenjem koncu ter nekaj ujetih borcev v Martinj Vrh, so odeli v črnino tiste velikonočne praznike.

Rajonski odbor OF, rajonski komite KPS in poveljstvo 4. »selškega« bataljona Gorenjskega odreda so spomladi 1943 v Železnikih določili svoje obveščevalce. Tako je bilo večkrat treba odnesti kako važno sporočilo v Smolevo, Ostri Vrh, Martinj Vrh, na Prtovč ali kam drugam. Za to delo so bili zelo pripravní pogumni dečki. Pionirja, ki sta to kurirsko dolžnost tedaj opravljala, sta bila Štefan Lotrič in Tine Petrač, poleg teh dveh pa gotovo še kdo.

Poveljnik Prešernove brigade Ivan Javor-Igor se takole spominja nekega pionirja iz Železnikov (njegov članek v TV-15 dne 8. 7. 1976):

»Ko sem se zjutraj sprehajal pred Megušarjevo hišo in razmišljal o izvidnici in načrtu za borbo, je pritekel neki fantič, star morda osem ali deset let. Stopil je predme, pozdravil s pestjo in rekel: ‚Pošilja me mama, ki mi je rekla, da bodo talce streljali danes in ne jutri. Obstal sem kot okamnel...‘«

To je bilo 14. 7. 1943, ko so Nemci pripeljali iz Begunj 29 talcev in jih pod Dolenjo vasjo postrelili. Nisem zvedel, kdo je bil deček, ki je s tem sporočilom prišel iz Železnikov v Megušnico. Tedanja mladinka Cilka, sestra Štefana Lotriča, mi je tedaj povedala, da so tudi njo poslali k Megušarju s takim sporočilom. Vendar do Megušarja ni mogla priti, ker jo je partizanska straža pri znamenju pod Sivarjem ustavila. Straži je povedala, s kakšnim sporočilom je prišla.

Dne 8. septembra 1943 je kapitulirala Italija. Tudi ta dogodek so pionirji v Železnikih doživeli na svoj način. Nemški komisar (Bürgermeister — župan) Jakob Knaupp je bil 13. ali 14. septembra dopoldne v Škofji Loki po opravkih. Ko se je okrog poldneva vrnil, je svoj osebni avto, ki ga je sam vozil, spravil v Benedikovo garažo in odšel v gostilno Thaler na kosilo. Tam so bili on in žandarji namreč na hrani. Na to sta tega dne čakala pionirja Štefan Lotrič in Janko Logar-Štolmarjev (roj. 1932). V mizarski delavnici v Štolmu, kjer je bil Janko doma, si je Štefan nabasal za srajco suhega oblanja. Ko je bil avto že v garaži, sta pod mostom na Klovžah prišla ob Sori pod zid Benedikovega vrta, kjer je garaža. Janko je pomagal Štefanu preplezati zid, od koder je skozi zadnje okno prišel v garažo. Stresel je oblanje pod avto in to prižgal. Po isti poti sta se vrnila in se na trgu pred cerkvijo pomešala med številno nemško vojaštvo, ki je bilo tega dne na pohodu od Škofje Loke do Podbrda na vlak proti Gorici, kjer so partizani tedaj oblegali nemško posadko. Vojaki na trgu so zapazili ogenj v garaži. Preden so našli Knauppa, da je odprl vrata, je bil avto že uničen. Benedikova žena se spominja, da je Knaupp tedaj sumil Štefana Lotriča za ta požig, vendar je bil komandir žandarjev mnenja, da je v garaži prišlo do samovžiga, zato o zadevi ni bilo posebne preiskave. Tiste dni, ko je nemško vojaštvo na poti v Italijo počivalo v Železnikih, je manjša skupina pionirjev pod Štefanovim vodstvom izmaknila s kamionov kar precej streliva, ki je takoj prišlo v partizanske roke.

Obe akciji, požig avtomobila in nabiranje streliva, smemo imeti za začetek organiziranega delovanja pionirskega odreda. Enota tedaj res še ni bila trdno izoblikovana, dejavnost pa se je prav od tedaj dalje začela zavestno in bolj organizirano širiti.

Pionirski odred »Rdeča roža«

Politično delo na terenu se je proti koncu leta 1943 že lepo razvilo in se razširilo po vsej Selški dolini. Deloval je rajonski komite KPS, rajonski komite SKOJ in rajonski odbor OF. Proti koncu tega leta je odbor Slovenske protifašistične ženske zveze (SPŽZ), kasneje se je preimenoval v Antifašistično fronto žena (AFŽ), za rajon Selca imel že 12 vaških odborov SPŽZ. Odbor Zveze slovenske mladine je tedaj imel že tudi 25 vaških odborov ZSM, v katerih je bilo vključenih 156 mladink in mladincev. Sploh je bila tedaj mladinska organizacija škofjeloškega okrožja najboljša v Sloveniji, saj je na kongresu ZSM oktobra 1943 v Kočevski Reki dobila prehodno zastavo kot priznanje za prvo mesto v Sloveniji.

Okrožni komite KPS in okrožni odbor OF sta decembra 1943 pripravila v Ostrom Vrhu sestanek aktivistov Selške doline. Vodil ga je izkušen borec in aktivist France Perovšek. Po temeljitem pregledu političnih in vojaških razmer v Selški dolini je Perovšek dal konkretne naloge za nadaljnje še bolj uspešno delo. To so potem sprejeli kot sklepe, ki so jih aktivisti takoj začeli

Stefan Lotrič, poveljnik PO »Rdeča roža«
in »Ratitovec«

uresničevati. Med drugim so tedaj tudi sklenili, da je treba vzpostaviti še pionirsko organizacijo, da bodo tudi najmlajši vključeni v NOB, kar je bil tudi sklep mladinskega kongresa v Kočevski Reki.

Nalogo vzpostavljanja pionirske organizacije na terenu so prevzeli predvsem člani in članice rajonskega komiteja SKOJ in odbora ZSM. Sekretarka rajonskega komiteja SKOJ, obenem pa članica rajonskega komiteja KPS za Selško dolino, je tedaj bila Anica Potočnik-Irena, Aleševa iz Selc. Okrog 20. decembra 1943 je v gostilni pri Meru v Železnikih zbrala skupino pionirjev, ki so se s svojim delom že dotlej izkazali in je v razgovoru z njim ustanovila pionirski odred »Rdeča roža«. Za poveljnika so določili Štefana Lotriča, ker je bil najstarejši in se je v akcijah do tedaj že tudi najbolj izkazal. Okrog njega je že bila manjša skupina, ki jo je bilo tedaj treba le še razširiti.

Osnovna šola Prešernove brigade v Železnikih izdaja glasilo *Naše poti*. V št. 1 leta 1977, ki je posvečena temu pionirskemu odredu, se dva pionirja te ustanovitve takole spominjata:

Anton Vrhunc: »Pozimi 1943 je prišla iz partizanskega vojnega področja partizanka — aktivistka in nas tedanje železnikarske pionirje sklicala v gostilno pri Meru v Železnikih. Tam nas je organizirala v štiri pionirske skupine in nam dala nalogo potrgati telefon od Železnikov do Selc. Tako smo nekateri takoj pod noč, ne da bi pomislili na nevarnost, izvršili zadano nalogo.«

Anton Keržar: »Bil sem član pionirskega odreda. Pri Meru je bil sestanek in sem bil obveščen. Sestanek je vodila partizanka Aleševa iz Selc.«

Jože Košmelj-Merov, ki je bil seveda tudi na tem ustanovnem sestanku, se še sedaj spominja, da je Antona Vrhunca prinesel od njegovega doma do Mera na hrbtu, ker ni imel čevljev. Ko so se proti večeru pionirji odpravljali

na akcijo, da bodo potrgali telefonsko linijo, je Merova mama dala Antonu Vrhuncu nogavice in čevlje, da je sploh mogel iti v akcijo. Tudi več drugih pionirjev je bilo tedaj slabo oblečenih in obutih. V navedenem šolskem glasilu je med drugimi objavljen tudi spomin pionirja Silvestra Zelj, ki pravi: »*Mame nisem imel, ker mi je že prej umrla, oče pa je bil v partizanih... Hudo je bilo to, da sem bil slabo obut. Nikogar nisem imel, da bi mi šival, kuhal in pral. Vse to sem moral sam, če nisem hotel biti strgan in umazan...*« In temu dečku je bilo tedaj komaj 12 let! Če vemo, da je v takih razmerah potekalo tedanje življenje in delo teh pionirjev, ga bolj razumemo, bolj cenimo.

Dne 22. in 23. januarja 1944 je Prešernova brigada spet napadala nemško posadko v Železnikih, vendar se je pred močno sovražnikovo intervencijo iz Škofje Loke morala umakniti. Partizani so imeli precej žrtev.

Seveda so bili v ta boj že vključeni tudi pionirji. V Gorenjem koncu in Ovčji vasi, kjer so bile enote Prešernove brigade, so sodelovali z borci. Silvo Zelj se spominja, kako je spremljal ranjenca do Smoleve, kjer je bil divizijski zdravnik. Franc Vrhunc se spominja, kako so mladinke pripravile za borce čaj in kruh, on z Gusteljnovim Janezom pa je to nesel na položaje nad Bebarjev rob. Ker pa se je prav tedaj razpored enot spremenil, sta prišla že do nemških vojakov, katerim sta se srečno umaknila.

Ker so bili mostovi v Selški dolini do pomladi 1944 že večkrat požgani, ni mogel voziti poštni avtobus, pač pa so Nemci prevoz pošte organizirali z oklep-nim avtomobilom — pancrjem. Podobno vozilo so si tedaj naredili tudi pionirji. Bilo je toliko veliko, da sta se vanj stisnila dva manjša pionirja. Naredili so ga v mizarski delavnici ob cerkvi. Z njim so se potem vozili predvsem po Trnju. Nekoč jih je pred Levičnikovo hišo, kjer je bil sedež žandarmerije, ustavil žandar, ki ga je zabavalo to otroško početje. Na prednjo stran vozila jim je narisal kljukasti križ. S tem vozilom so podjetni in pogumni dečki prepeljali marsikaj partizanskega mimo nemških žandarjev. Od maja 1944 dalje je bila iz Novakov čez Slugovo dolino v Potok, Martinj Vrh in skozi Plenšak do Prtovča že potegnjena partizanska telefonska linija. Poleti 1944 so pionirji v Železnikih s svojim pancrjem prepeljali od Češnjice v Ovčjo vas več kolo-barjev telefonske žice, ki je bila namenjena vzdrževanju te linije. Ko se jim je jeseni to vozilo poškodovalo, so naredili novega, ki je bilo bolj podobno tanku.

Spomladi 1944 je torej otroško »vojskovanje« spet bilo. Tradicija je oži-vela, vendar si je našla sodobnejšo obliko in vsebino. Medtem ko so se pred vojno vojskovali Racmani z Gorenjšči, so otroške igre vojskovanja te pomladi bile v znamenju boja med partizani in Nemci. Težava je bila v tem, ker ni nihče hotel igrati vloge nemškega vojaka. Kako naj vendar neki deček igra vlogo Nemca, ko pa je njegov oče partizan, brat partizan, sestra partizanka, obveščevalka in mati aktivistka. Iz lesa so si naredili puške, brzostrelke, mitraljeze. Nekaj teh se je ohranilo. Hrani jih Muzej ljudske revolucije Slo-venije v Ljubljani. Nekaj jih je celo posodil osnovni šoli Mirna Peč na Dolenj-skem, kjer jih imajo razstavljene v šolskem muzejskem kotičku. (O tem piše Mile Pavlin v reviji Naša obramba št. 3, leto 1977, str. 45.)

Mimogrede naj omenim, da je marsikaj ilegalno spravila iz Železnikov Katarina Gortnar-Mežnarjeva. Na dno globokega otroškega vozička je spravi-la, kar je bilo naročeno, pokrila in na vrh posadila hčerko Marjetko. Tako se je z otrokom v vozičku sprehodila do Ovčje vasi ali na Jesenovec, kjer je stvari oddala.

Pionirski odred »Ratitovec«

Spomladi 1944 so okrajni aktivisti v dolini še razširili in organizacijsko utrdili KPS, OF, SPŽZ, ZSM in začeli formirati gospodarsko-finančne komisije. V teh prizadevanjih so se pobrigali tudi za organizacijsko utrditev pionirskega odreda. Nekako marca 1944 je dobil ime »Ratitovec«, obenem s tem pa nekoliko bolj izdelano formacijo prave enote. Nastale so čete, ki so združevale pionirje v Gorenjem koncu, na Trnju, Racovniku ter na Češnjici in v Dašnici. Odred je še vedno vodil Štefan Lotrič.

Odred je kot nekakšna pomožna enota po potrebi sodeloval z enotami 31. divizije, med temi največ s Prešernovo brigado. Ta je bila največkrat v bližini Železnikov in v njej je bilo največ ljudi iz Železnikov, ki so bili očetje ali bratje teh pionirjev. Ko je bil proti koncu avgusta 1944 v Marlinj Vrh ustanovljen Škofjeloški odred, so pionirji z njegovimi enotami navezali še posebno tesne stike.

Tone Jelenc iz Železnikov je bil član okrajnega odbora OF. Spomladi 1944 je poklical nekaj pionirjev na razgovor v Studensko grapo. Razgovora so se udeležili pionirji: Jože Bajželj, Lojze Kristan, Lojze Žumer in Jožek Demšar, od okrajnega odbora OF pa Tone Jelenc in Lojze Oblak. Sestali so se pod Ostrim Vrhom. Tu so pionirji dobili naloge, ki so imele značaj kurirske službe, obveščanja, sodelovanja pri propagandnih akcijah, zbiranje raznovrstnega blaga in materiala za partizanske enote in za manjše sabotažne akcije. Tone Jelenc se sedaj spominja, da je bilo razgovorov s predstavniki tega odreda več. On, kakor tudi ostali člani okrajnega odbora, so se zavedali, da jim pionirji lahko veliko pomagajo, da pa jim ne smejo dajati prezahtevnih nalog, ker bi se kdaj morda zgodilo, da bi zaradi tega prišlo do odkrivanja dejavnosti tega odreda in bi kak pionir, z njim pa še starši, prišli v nesrečo. O izvrševanju propagandnih akcij se npr. Jože Demšar takole spominja:

»V letu 1944 sva s pokojnim Venijem Šuštarjem lepila plakate. Po odhodu nemške patrolje, ko so plakate sneli, sva jih ponovno nalepila. Na plakatih so bile protiokupatorske parole in slike.«

Da bi bila zveza med odredom in okrajnim odborom OF nemotena, so v grapi za Ovėjo vasjo postavili javko. Pri neki osamljeni smreki so zakopali pločevinasto škatlo, kjer so pionirji prejeli obvestila in naročila za delo ter oddajali svoja poročila. Do 22. novembra 1944, ko so bili Železniki osvobojeni, je ta zveza redno delovala.

V torek 27. junija 1944 so žandarji v Železnikih aretirali nekaj žena in deklet. Bila je ovadba, da zbirajo obleko, obutev in hrano za partizane. Zago-varjale so se potem tako, da to res zbirajo, vendar le za tiste družine, ki so izseljene na Bavarsko. Med aretiranimi so bile tudi mladinke in članice SKOJ: Tončka Kristan, Cilka Lotrič, Marija Tavčar in Marta Pegam. Te so s pionirskim odredom kakor tudi s partizanskimi enotami redno sodelovale. Takoj naslednji ponedeljek in torek so bile v Škofji Loki zaslišane, potem pa premeščene v Begunje, le Marto Pegam so izpustili.

Proti koncu avgusta ali v začetku septembra 1944 je bilo treba nesti paket in sporočilo v Kokrški odred. Poveljnik odreda je bil Janko Prezelj-Stane, doma na Češnjici, načelnik štaba je bil Boris Globočnik-Damjan iz Železnikov, kontrolor štafetne linije v tem odredu pa je bil Janko Lotrič-Falenko, brat Cilke in Štefana, torej tudi iz Železnikov. To nalogo sta prevzela Štefan Lotrič in Jožek Demšar (roj. 1934), ki sta kar s kolesi odšla skozi Škofjo Loko in Kranj na Kokrico. Tu sta stvari oddala in se vrnila s pošto, ki sta jo tam dobila.

Septembra 1944 je bilo v dolini aretiranih več družin, ki so jih potem zaprli v Goričane pri Medvodah. Tako so 20. septembra aretirali tudi Fajgel-novo družino: mater Marijo z otroki Štefanom, Francko, Marijo in Jožkom. Oče Matevž je pobegnil in se potem do osvoboditve zadrževal v Gorenjem koncu. Kmalu zatem so tudi Cilko premestili iz Begunj v Goričane. Do konca vojne je bilo tu zaprtih kakih 200 ljudi, ki so bili osvobojeni šele 4. maja 1945. Štefan ni čakal toliko časa. Ob zidu pri stranišču na dvorišču je stal nekakšen drog. Štefan si ga je ogledal in se še pozanimal za razpored straže na zunanji strani zidu. Za pobeg se je dogovoril z nekim dečkom iz doline. Nekega popoldneva prve dni oktobra sta pobegnila. Štefan je postal partizan — kurir na liniji »J«. Karavle te linije so bile: J-1 v Novakih na Cerkljanskem, J-2 pri Prtovču in J-3 na Češnjicah pri Blejski Dobravi. Štefan je postal kurir na karavli J-2 in je hodil na javki v Martinj Vrh oziroma k Jamniku. Padel je v zadnji sovražnikovi ofenzivi pri Mšiču v Martinj Vrhu. Ubila ga je domobranska banda.

S Štefanovo aretacijo in odhodom v partizane je odred izgubil vodilnega pionirja. Nasledil ga je Jože Bajželj, ki je bil letnik 1930. Bil je torej med starejšimi pionirji in je že dotlej zelo uspešno sodeloval s Štefanom.

Ko je bila te jeseni pri Podpučniku v Martinj Vrhu konferenca ZSM škof-jeloškega okrožja, so z zadovoljstvom ugotovili, da pionirski odred »Ratitovec« dobro dela in je zgled drugim pionirskim enotam v okrožju.

Novembra 1944 je poveljstvo 9. korpusa pripravljalo napad na žandarme-rijsko posadko v Železnikih z namenom, da jo likvidira. Kakih 10 dni pred napadom so pionirji, ne da bi vedeli za pravi razlog, dobili nalogo, naj razbi-jejo javno razsvetljava na trgu. Takoj so se lotili te akcije, in to dokaj ne-previdno. Kar podnevi je kakih 10 pionirjev razbilo luči pod Zijalko, in to ne

Stefan Lotrič (1927—1945)

samo žarnice, pač pa tudi stikala. Žandarski stražar jih je iz cerkvenega zvonika lepo opazoval. Takoj naslednji dan so bili vsi udeleženci akcije že poklicani v pisarno občine, kjer je posle komisarja opravljal žandarmerijski komandir Hala. Ostro je nastopil proti nekoliko zbeganim dečkom in dal vsakemu po dve klofuti. Petru Polajnarju, ki ga je tudi poklical na občino, je tedaj naročil, naj čimprej popravi, kar je razbitega. To popraviljanje potem vse do napada na postojanko še ni bilo zaključeno.

Dne 19. novembra 1944 se je začel napad na žandarmerijsko posadko v Železnikih. Korpusne enote so v širokem obroču obkolile in zaprle Selško dolino, da ni bilo moč priti na pomoč obkoljeni posadki. Neposredno je napadala 3. SNOUB Ivana Gradnika. Pionirji so seveda tudi pri tem boju sodelovali. Pionir Tone Vrhunc se tega takole spominja:

»Tako je bilo tudi ob tretjem napadu na Železnike, ko je štab brigade poslal učiteljico Oblakovo, Lojzeta Kristana in mene z belo zastavo v postojanko vprašat, če se Nemci predajo. To postojanko sem poznal zelo dobro, saj sem moral Nemcem vsak dan voziti tja kruh. Ko smo prišli pred postojanko, smo pobunkali na vrata in kazali belo zastavo, znak predaje. Vrata so se odprla in ven je stopil Nmec. Na naše vprašanje, če se predajo, je odgovoril: »Niks!« ter zaprl vrata pred nami. Šli smo nazaj v Thalerjevo hišo, kjer je bil štab, in povedali, da se Nemci ne predajo. Tako je bila naša naloga opravljena ...

... Po zasedbi Železnikov so prišli s Trnja povedat, da so se Nemci umaknili iz postojanke, partizani pa s svojih položajev proti Martinj Vrh. Nato smo takoj trije že organizirani pionirji, Cveto Benedičič, Janez Bertoncej in jaz, odšli v nemško postojanko na Trnje pogledat, če ni mogoče še kje kak skrit sovražnik. V tej nalogi nas je bilo najbolj strah morebitnih nastavljenih min, ki pa jih na srečo ni bilo. O tem, da so se Nemci popolnoma umaknili, smo takoj obvestili Prešernovo brigado, ki se je vračala iz Martinj Vrha v Železnike, kjer je potem zasedla trg ...«

Učiteljico Rozalijo Oblak-Kemperle so poslali na razgovor z nemškimi orožniki pred župnišče na trgu, da bi se pogajala o predaji, ker je znala nemško. To je bilo proti večeru 21. nov. 1944. Naslednjega dne zjutraj je bila postojanka prazna potem, ko so žandarji preživeli težko noč in je bilo župnišče z minami iz partopa zelo poškodovano. Janez Bertoncej se še spominja, da sta z Vrhuncem prinesla iz opuščene postojanke zaboj streliva, ki sta ga v Ovčji vasi oddala partizanom, nakar so verjeli, da je postojanka res izpraznjena.

Pionirska brigada »Ratitovec«

Osvoboditev Železnikov je tudi pionirjem pomenila večje in boljše možnosti za delo. Še v novembru so se pionirji organizirano vključili v odstranjevanje ruševin. Skupaj s člani gasilskega društva in drugimi so odstranili glavne ruševine na cesti pred Muckom in Egrom ter sredi Trnja. Sedaj so se lahko dokaj javno vključili v delo mladinske organizacije in v začetku decembra 1944 so iz odreda ustanovili brigado. V glasilu *Naše poti* (št. 1, leto 1977) je o tem Jože Bajželj zapisal:

»Po tretjem napadu na Železnike so gradnikovci pregnali Nemce. Organizirali smo odred Ratitovec. Povezali smo se s pionirji okoliških vasi: Prtovča, Podlonka, Češnjice, Zalega Loga. K nam so prihajali aktivisti pokrajinskega komiteja mladine, sodelovali smo na sestankih, mitingih, posebno še s škofje-

loškim odredom. Naš zaščitnik in vzor je bil komandant Blaž, borec, ognjevit govornik in pesnik. Imeli smo tudi pravo orožje, ki smo si ga priredili sami iz zgorelih pušk v požgani postojanki. Štab smo imeli v gasilskem domu, in kadar smo bili tam, je visela na njem odredova zastava. Še naprej smo zbirali vse, kar je prišlo prav partizanom: opremo, orožje, zavrženo ali v borbah uporabljeno strelivo. Pri tem je naš odred doletela huda nesreča. Ko so pionirji hoteli iz zmrzlega peska odkopati italijansko ročno bombo, je ta eksplodirala in ranila pet ali šest pionirjev. Posebno težko je ranila Janeza Bertonclja, ki je ostal slep za vse življenje...»

Aktivisti okraja Selca—Poljane so uspešno pomagali razgibati politično delo v osvobojenem trgu in bližnji okolici. Tako so že v začetku decembra organizirali množično zborovanje, ki je lepo uspelo in o katerem je *Partizanski dnevnik* 15. decembra v rubriki krajevne vesti takole poročal:

»Železniki: Kot znak hvaležnosti in tesne medsebojne povezanosti so prebivalci Železnikov, ki jih je pred kratkim osvobodila naša vojska, poslali 9. korpusu zahvalno pismo, v katerem izražajo svojo hvaležnost zmagovitim borcem. Obenem zagotavljajo, da bodo vnaprej še bolj požrtvovalno pomagali naši vojski pri izgonu in uničenju sovražnika.

Lojze B.«

Aktivistka Vera je okrog 10. decembra 1944 napisala poročilo o delu mladinske in pionirske organizacije v Železnikih in bližnjih vaseh. Tako zremo, da je bil 5. decembra množičen mladinski sestanek v Železnikih, na katerem so sklenili, da bodo 12. decembra ponovno sklicali tak sestanek. Dne 6. decembra je bil mladinski sestanek na Češnjici in se ga je udeležilo 10 mladink in 2 mladince. Istega dne se je svojega sestanka udeležilo tudi 26 pionirjev. Dne 7. decembra je bil mladinski sestanek na Rudnem, ki se ga je udeležilo 7 mladink. Na pionirskem sestanku istega dne na Rudnem je bilo navzočih 33 pionirjev. Istega dne je bil tudi mladinski sestanek na Studenem. Prišle so 3 mladinke in 2 mladince ter so za mladinsko sekretarko izvolili tovarišico Minko. Pionirskega sestanka na Studenem se je tega dne udeležilo 10 pionirjev. Dne 8. decembra se je mladinskega sestanka na Zalem Logu udeležilo 11 mladink in so za sekretarko izvolile tovarišico Miro. Na pionirskem sestanku pa se je tega dne tu zbralo 17 pionirjev. Dne 9. decembra je bil mladinski sestanek z mladinkami vojnega področja v Potoku. Udeležilo se ga je 7 tovarišic, ki so za sekretarko izvolile tovarišico Majdo. V tem poročilu podpisana Vera omenja, da je pri pionirskem sestanku na Češnjici bil navzoč komandant Nace, pri pionirskih sestankih na Rudnem, na Studenem in v Zalem Logu pa komandant Stane. Nace je Ignac Prezelj s Češnjice, ki je bil poveljnik tukajšnjih pionirjev, Stane pa je Kemperle Žbenklarjev iz Dašnice. Oba sta bila člana pionirske brigade Ratitovec. To rokopisno poročilo je ohranjeno na Institutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, fascikel 701/a.

Med mladinkami, ki so bile 27. junija 1944 v Železnikih aretirane, je bila tudi Marija Tavčar (1925). Okrog 20. avgusta so jo iz Begunj poslali za sobarico v neko manjšo nemško enoto na Bled. Tu je bila 14 dni, nakar je pobegnila in se 21. septembra vrnila v Železnike. Vendar ni ostala doma, ampak je takoj odšla v Potok, kjer je delala na oblastnem komiteju SKOJ. Stanovala je pri Šturmu. Tu se je zelo dobro seznanila z vodilnimi aktivisti SKOJ in ZSM za Gorenjsko. Ob osvoboditvi Železnikov se je vrnila domov, kjer se je spet vključila v tukajšnjo skojevsko skupino, ki jo je vodila sekretarka Mara Jakše

Stampiljka Staba pionirske brigade Ratitovec

(1923). Marija je bila sedaj stalna in neposredna zveza med organizacijo SKOJ in ZSM v Železnikih z ObKom SKOJ in pokrajinskim odborom ZSM za Gorenjsko. Naloge v zvezi z delom mladine in pionirji v Železnikih ji je običajno dajal sekretar obč. kom. SKOJ Franc Kavčič-Veljko. Marija se spominja, da je bilo čez zimo do spomladi 1945 s štabom pionirske brigade veliko sestankov in razgovorov. Največkrat so se sestali pri Štalcu na Trnju (sedaj št. 15) v učilnici na vzhodni strani hiše, kjer je sedaj družinsko stanovanje.

Decembra 1944 in januarja 1945 je v Železnike prihajal partizan Lojze, doma v Poljanski dolini. Bil je član kulturne skupine Komande mesta Cerkno. V Železnike je prihajal pionirje učiti petja partizanskih in narodnih pesmi. Bilo je kakih 12 pionirjev, ki so se zbirali v Štolmu (mizar Logar), kjer so imeli in še imajo harmonij. Tu so se učili peti in se pripravljali za javni nastop. Kasneje samostojno niso nastopili, so pa sodelovali z mladinkami, ko so priredile lep kulturni program za 8. marec — dan žena in s tem nastopile tudi v Cerknem.

Prišlo je naročilo iz Cerknega, da v partizanskih enotah ustanovljajo smučarske oddelke in rabijo več smučarskih palic. Pionirji so šli takoj na delo — nabirati smučarske palice. To ni bilo težko. V Železnikih so tedaj še delali številni sodarji, ki so za obroče rabili leskove palice. Pionirji so dobro vedeli, kje se take primerne leskove palice dobijo, pa so jih kar kmalu nabrali in jih več sto poslali v Cerkno.

Partizani so na božični večer 1944 iz veselja in objesti v Železnikih streljali in vrgli več bomb, ki pa vse niso eksplodirale. Dne 26. decembra so pionirji dobili tako bombo, ki je v roki nekega pionirja eksplodirala in nekaj dečkov ranila. Med temi je bil tudi Janez Bertoncelej. Dne 14. januarja 1945 so Janez Bertoncelej in sosedova dečka Tone in Jože Tavčar v bajerju za Plnado, ob orehu onstran bajerja, našli nekaj italijanskih ročnih bomb (paradajzaric) v zaledeneli glini. Eno so poskusili iztrgati iz ledu, pa je eksplodirala in težko ranila Janeza, Jožeta pa je le nekoliko opraskala. Janez je sedaj slep in dela kot telefonist v tovarni Iskra — Železniki. Pravi, da so tedaj imeli namen tiste bombe pobrati in jih izročiti partizanom, kakor so to prej že večkrat naredili, ko so dobili kje orožje ali strelivo.

Partizanski dnevnik je 2. februarja 1945 objavil daljši članek z naslovom *Partizanska brigada »Ratitovec«* — dopisnik Lojze Batič. Med drugim je tu zapisano, da je bila ta enota ustanovljena že ob razpadu Italije.

Od 6. do 13. februarja 1945 so Nemci in domobranci terorizirali in ropali po Železnikih in bližnjih vaseh. Pri Dermotovih so izpraznili usnjarno in marsikaj naropali tudi pri mnogih drugih hišah. V takih razmerah se odrasli niso mogli varno gibati po trgu, zato so koristno uporabljali pionirje. Ti so se med

tistim pisanim in po narodnosti raznovrstnim vojaštvom dokaj sproščeno gibali in tako je bilo obveščanje dokaj redno in pravočasno. Tam, kjer je sedaj nogometno igrišče pa čez bajer pod gozd, so Nemci položili nekaj min. 11. ali 12. februarja zvečer je na mino prišla partizanska izvidnica in Janko Keržar-Dešmanov je bil teže ranjen. Pospremili so ga v Cerkno, kjer se je pozdravil, vendar je že aprila 1945 padel. Tedaj, ko je bil pri bajerju ranjen, v bližini sedanje slačilnice za nogometaše, mu je v bajer padla brzostrelka. Zgodaj zjutraj naslednjega dne sta jo našla pionirja Jože Košmelj in Janez Lotrič-Gusteljnov, ki sta jo še istega dne odnesla v Martinj vrh k Janu, kjer je bil štab Škofjeloškega odreda.

Od 28. februarja do 2. marca 1945 je bila v Cerknem pokrajinska konferenca ZSM za Gorenjsko, naslednja dva dni pa še pokrajinska konferenca SKOJ za Gorenjsko. Kot predstavnica CK KPS se je teh konferenc udeležila tovarišica Vida Tomšič. Tudi mladinska in skojevska organizacija v Železnikih sta

Dvajset pionirjev P. B. Ratitovec v Cerknem 1. marca 1945

Lokačeva hiša na Racovniku, odstranjena leta 1956

na ti konferenci poslali svoje predstavnice. Organizacija SKOJ je imela še posebno nalogo, da zbero del pionirske brigade in to enoto pripelje v Cerkno. Tedaj je s pionirji odšla v Cerkno Marta Pegam. Te mladinske konference v Cerknem se je udeležilo 20 ali 22 članov pionirske brigade Ratitovec. Sprejeti so bili z vso pozornostjo in z velikim zanimanjem. Brigada je kot enota dobila posebno izdajo Prešernove Zdravljice, ki je bila prav tedaj natisnjena v Davči, nekaj pionirjev je dobilo Titove slike, trije pa so bili odlikovani, in to: red hrabrosti je dobil Lojze Kristan, medaljo za hrabrost pa Jožek Demšar in Nace Prezelj. Potovali so skozi Potok, čez Slugovo dolino, skozi Novake v Cerkno in po isti poti so se vrnil.

Marija Tavčar je bila v Cerknem še do 5. marca, ker se je udeležila tudi pokrajinske konference SKOJ. Ko se je vrnila, je za pionirsko brigado prinesla karabinko. Izročila jo je Jožetu Demšarju. Kmalu zatem je še brigadni poveljnik Jože Bajželj dobil pravo brzostrelko.

Proti koncu februarja so se v Kališih in pri Sv. Križu vgnezdili domobranci in to s pomočjo nemške posadke v Selcih. V noči na 10. marec 1945 je to sovražno postojanko napadla in likvidirala Prešernova brigada. Člani PB Ratitovec so pri tej akciji prevzeli nalogo kurirjev in vodičev in jo uspešno opravili. Res so prešernovci za to akcijo vzpostavili svojo telefonsko linijo, marsikaj pa je le bilo treba opraviti na terenu in še zvečer, ko se ne vidi več dobro. Pri tem so koristno sodelovali pogumni pionirji. Prešernovci so se jim oddolžili tako, da so jim od plena v Kališih dali nekaj pušk, ki so jih pionirji zadovoljni in ponosni sprejeli.

Partizanski dnevnik 15. marca 1945 v rubriki Iz naših krajev poroča, kako lepo so v Železnikih praznovali dan žena. Med drugim je tu zapisano:

»Tudi žene iz Železnikov so 8. marec lepo proslavile. Zbrale so se na mitingu, ki ga je mladina priredila svojim materam. . . . Petje in recitacije pionirjev in mladink je zbudilo občudovanje vseh navzočih. Lepo je bilo videti, s kakšnim zanosom je mladina izvajala spored, namenjen lastnim materam. Vsa prireditelja je izzvenela v globoko priznanje in vzpodbudo naših borbenih žena in mater.«

Enote, ki so branile Železnike, največkrat je bil to Škofjeloški odred, so imele svoje položaje v Snegovniku, na ridi vojaške ceste in za Mlinarjevo hišo na desnem bregu Sore. Njihovo neposredno zaledje na Racovniku sta bili Lenartova in Lokačeva hiša. Tu so borci počivali in tu so jim tudi kuhali. Od tod so pionirji nosili borcem na položaje hrano in pijačo, po potrebi pa tudi razna obvestila in pošto.

Zadnja sovražnikova ofenziva, ki je v Selški dolini trajala od 23. marca do 6. aprila 1945, je najteže prizadela Škofjeloški odred. Tudi nekateri pionirji so se zatekli k partizanskim enotam. Kristanovo družino so Nemci prišli selit januarja 1943, ker je bil njihov sin Jože pri partizanih. Vsi so pobegnili in Nemci so jim stanovanje izropali ter zapečatili. Poslej so se v Železnikih morali skrivati pred Nemci. V tej zadnji ofenzivi so se zatekli na Zali Log, od tam pa z domačinom Janezom Žbontarjem-Grogurjem v Groblje in Plenšak. Z njimi je bil tudi sin Lojze — politkomisar pionirske brigade. Jožek Demšar, komandir čete, se je priključil Borisovi skupini iz Kokrškega odreda, ki se je tedaj zadrževala v Davci in Potoku. Jože Bajželj — brigadni poveljnik — se je priključil skupini borcev, ki se je zadrževala v Potoku in Osojniku, njegov oče pa je bil na Gorenjskem vojnem področju. Lojze Žumer — brigadni načelnik in njegov brat Marjan, sta se zatekla v Potok k očetu, ki je bil pri pokrajinskem odboru OF. Napotil ju je domov, kamor sta tudi prišla. Že 24. 3. so k Žumru prišli domobranci iz Skofje Loke, ki so začeli terorizirati Žumrovo ženo in otroke. Za domobranci so v hišo prišli še Nemci, ki so domobrance zapodili iz hiše in so potem Žumrovi imeli mir pred temi izdajalci. Dne 6. in 7. aprila so se že tudi vsi pionirji vrnili domov. Takoj po ofenzivi, ko so se borci Škofjeloškega odreda po skupinah zbirali in je primanjkovalo orožja, so jim pionirji izročili večino svojega orožja, saj je bilo jasno, da ga bodo borci v zadnjih bojih za osvoboditev še rabili.

ŠTABNA KNJIGA

pionirske Brigade

„RATITOVEC“

Sredi aprila je prišlo obvestilo, da se nemška kolona pomika iz Selc proti Studenemu. Ker je bila tedaj v Železnikih zaščitna četa obč. kom. KPS za Gorenjsko, je kar ta, skupaj s skupino pionirjev, odšla na Češnjico, od koder so pognali Nemce proti Selcam.

Proti koncu aprila se je v zgornjem delu Selške doline zadrževal Jeseniško-bohinjski odred, ki je bil nekaj dni tudi v Železnikih. Poveljstvo odreda je sklenilo, da bodo za 1. maj 1945 demonstrativno napadli nemško posadko v Selcih. Pri tem napadu so jim kot vodiči pomagali tudi pionirji brigade Ratitovec. Žrtev ni bilo.

V šolskem letu 1943/44 v Selški dolini ni bilo več nemškega učiteljstva, torej tudi pouka ne. Ker pa so pozimi 1943/44 na Cerkljanskem, kjer je bilo svobodno ozemlje, obnovili pouk slovenske šole na pobudo pisatelja Franceta Bevka, so po tem vplivu in zgledu začeli obnavljati pouk tudi v Selški dolini. Spomladi 1944 so s poukom že začeli v Davči, Potoku in Martinj Vrhu.

Januarja 1945 so tudi v Železnikih organizirali osnovnošolski pouk. Poučevali sta poklicni domači učiteljici, in to izmenoma vsak drugi dan po dva razreda, vsak razred po tri ure. Bilo je 120 učencev in učenk. Tudi pri tem pouku so člani brigade imeli važno nalogo. Razporedili so se tako, da sta po dve skupini bili pri pouku vsak drugi dan. Tisti dve skupini, ki določenega dne v tednu nista bili pri pouku, sta bili na straži v Snegovniku in na ridi vojaške ceste nad Racovnikom. Dolžni sta bili javiti, če bi se od spodnje strani bližala nevarnost. Tako je bilo porazdeljeno stražarjenje in učenje vse do 8. maja 1945, ko je zadnji sovražnikov vojak odšel iz doline.

Težko je sedaj obnoviti kadrovski razpored komandirjev, poveljnikov in politkomisarjev v tej pionirski brigadi, saj je bilo od decembra 1943 do osvoboditve kar precej sprememb. Spomladi 1945 so že imeli štabno knjigo pionirske brigade Ratitovec, ki je ohranjena. V njej pa vsa formacijska mesta niso izpolnjena, pač zato ne, ker se niso mogli odločiti za razpored posameznikov na določena mesta. Brigadno poveljstvo je po tej knjigi bilo: poveljnik Jože Bajželj-Dušan, politkomisar Lojze Kristan-Blaž, načelnik Lojze Žumer-Vojko in zastavonoša Janko Logar-Miran. V 1. bataljonu: poveljnik Veni Šuštar-Sigma, politkomisar Janko Šmid-Branko, v 1. četi komandir Jože Demšar-Damjan, politkomisar Stanko Porenta, v 2. četi komandir Marjan Žumer-Zvonko, politkomisar Tine Petrač. Kader 2. bataljona in težkega voda v knjigi ni vpisan.

Jože Košmelj-Ante, Merov iz Gorenjega konca, se spominja, da je že pri ustanovitvi PO »Rdeča roža« postal komandir čete, potem pa je bil poveljnik 2. bataljona. Komandir čete v njegovem bataljonu je bil Filip Blaznik, politkomisar čete pa Benjamin Logar. Ignac Prezelj-Nace je bil poveljnik bataljona na Češnjici, Stane Kemperle pa v Podlonku. Komandir čete na Zalem Logu je bil Janko Egart. Vsekakor pa so bili še drugi pionirji, ki so imeli razne funkcije, le da se je sedaj vsega tega že težko spomniti.

Drugi kongres ZSM je bil od 25. do 27. junija 1945 v Ljubljani. Kot predstavniki pionirske brigade Ratitovec so se ga udeležili: Lojze Kristan, Veni Šuštar in Jože Demšar. Drugega dne je v kongresni razpravi nastopil tudi Lojze Kristan, ki je poročal o nastanku in delu te pionirske enote v Železnikih. Ob zaključku so na kongresu pionirjem iz Železnikov izročili zastavo kot posebno priznanje za sodelovanje v NOB. Poročilo Lojzeta Kristana je v stenografskem zapisniku tega kongresa na 32. strani. Shranjeno je pri ZDG v Ljubljani, fascikel 4.

Z leve: Ignac Prezelj, Jože Bajželj, Lojze Kristan, fotografirani spomladi 1945

Okrog leta 1950 je v Železnike prišel Stane Semič-Daki in je za Muzej ljudske revolucije Slovenije prevzel še mnogo predmetov te pionirske brigade. Jože Bajželj se spominja, da je tedaj izročil Dakiju: okroglo štampljko »Stab Pionirske brigade Ratitovec« in stavnico z istim besedilom; razne brošure in letake kot knjižni arhiv brigade, Prešernovo Zdravljico oštevilčeno in s posvetilom za priznanje in pohvalo brigadi; od osebne opreme je oddal: opasač z nožem, brzostrelko, usnjeno torbico, medaljo za hrabrost in več fotografij pionirjev te brigade. Tudi drugi pionirji so tedaj izročili nekaj osebne opreme. Tedaj je Daki v Železnikih dobil tudi precej lesenega »orožja«, kar so si pionirji sami izdelali, ko še niso imeli pravega orožja. Vsekakor je vse to shranjeno v muzeju v Ljubljani.

Spomladi 1961 so pred osnovno šolo v Železnikih odkrili spomenik temu pionirskemu odredu in od tedaj se po njem imenuje tudi pionirski odred te osnovne šole. Leta 1977 so na primernem prostoru v hodniku te šole uredili zbirko fotografij PO »Ratitovec« in to zbirko nameravajo še znatno izpopolniti. Sestavili so tudi seznam pionirjev, ki so bili člani tega odreda. To so: Jože Bajželj, Ciril Benedičič, Cveto Benedičič, Janko Benedičič, Janez Bertoncelj, Stane Bertoncelj, Filip Blaznik, Janko Cvek, Jože Demšar, Janko Egart, Janko Gartner, Stane Kemperle, Anton Keržar, Janez Koblar, Edo Kofler, Jože Košmelj, Lojze Kristan, Benjamin Logar, Janez Lotrič, Jože Lotrič, Tine Petrač, Stane Porenta, Jože Prezelj, Nace Prezelj, Stane Primožič, Janko Šmid, Tine Šmid, Veni Šuštar, Franc Vrhunc, Jože Vrhunc, Tone Vrhunc, Silvo Zelj, Lojze Žumer in Marjan Žumer. Navedeni dečki so bili rojeni v letih 1930 do 1934.